

Siidisabad

■ Pesitsusala

◀ Sügiseränne

Sookured

◀ Sügiseränne

Ööbikud

■ Pesitsusala

◀ Sügiseränne

① 6–7 nädalat Saheli vöön-
dis Sudaanis

② Umbes kuu Põhja-Kee-
nias

③ Lõplik talvi-
tusala

Eestis pesitsevate ja läbirändavate liikide talvitusalaad ning rände pudelikaelad

PUDELIKAELAD

① Gibraltari väin – oluline pudelikaela-ala röövlindudele

② Bosporuse väin – kuni 2 miljonit rändavat röövlindu ning üle 15 000 must-toonekure hooaja jooksl

③ Eilat

④ Pöösaspea neem

TALVITUSALAD

① Waddenzee – veelindude peamine talvitusala

② Banc d'Arguini rahvusparkis talvituvad peamiselt kahlajad. Arvukamad talvitujad on soorüü, mustsaba-vigle, väikerüü

③ Djoudj'i märgala – soopardi, rägapardi, tutka ja kaldapääsuse tähtsaim talvitusala

④ Bijagósi saared – üks tähtsamaid talvitusalasid kahlajatele, näiteks kõvernokk-rüüdele, vöötsaba-viglele, väikerüüdele

⑤ Weddelli meri Antarktikas – tähtsaim randtiiru talvitusala

//// Kaugränduritest värvuliste rändepeatusalad

Allikad: Tarvo Valker „Eesti lindude ränne”; Leito et. al 2014

autoriõigus MTÜ Loodusajakiri

Kuhu lendavad meil pesitsevad rändlinnud peamiselt talvituma? Kes saabuval talveks Eestisse?

Rändlinnud võivad lennata kaugemale üle ookeanide ja mandrite ning isegi teisele poolkerale mööda marsruute, mida kutsutakse rändeteedeks.

Mõistet „ränne“ kasutatakse sellise liikumise kohta, mille korral on lindudel plaanis naasta. Ligikaudu 40% maailma linnustikust on rändlinnud.

Põhjapoolsetel aladel, sealhulgas Eestis, on rändavate lindude osakaal tunduvalt suurem. Eestis on paikseid linnuliike vaid alla 10%.

Täpseid talvituspaiku ja rändeteid on aidanud teada saada satelliitsaatjate paigutamine lindudele. Praegusel ajal on lisandunud geolokaatorid, mille eelis on väike kaal.

Eestis pesitsevate ja Aafrika kesk- ning lõunaosas talvituvate lindude rändeteed on tugevalt mõjutanud kolm suurt ökoloogilist barjääri: Alpi mäestik, Vahemeri ja Sahara kõrb.

Eestis pesitsevad ja siit läbi rändavad **sookured** võivad kasutada kolme rändeteed

Foto: Remo Savisaar

Eestisse hilissügisel saabuval **siidisabad** pärinevad peamiselt Soomest ja Venemaalt. Pihlakavaestel aastatel võivad nad läbida tuhandeid kilomeetreid, jõudes Briti saartele ja isegi Islandile

Geolokaatorite abil on saadud teada, et **ööbikud** kasutavad kolme talvitusala; nende vahel liigutakse sedamööda, kus parasjagu on lõppenud vihmaperiood ja leidub rohkelt putukaid

Foto: Arne Kiin

Foto: Remo Savisaar

Kuidas jõuavad linnud oma talvituskohta ja kevadel tagasi?

Igal sügisel saadavad loodushuvilised ülestõstetud pilguga rändlindude parvi. Lindude müstilist kadumist sügisel ja nende taasilmumist kevadel on püütud lahti mõtestada juba aastasadu.

Tarvo Valker

Ligi 2400 aastat tagasi oli vanakreeka filosoof Aristoteles jälginud järve äärde ööbima suunduvaid pääsukesti ja arvas, et linnud veedavad talve veekogu põhjas.

Praegu teame, et maailma linnustikus on ainult üks taliuinakut magav linnuliik. See põnev suleline on Põhja-Ameerikas elav uni-öösorr, kes teeb tõepoolest nädalaid või isegi kuid kestva taliuinaku. Suur osa lindudest asub toidunappuse tõttu sügisel rändele. Mõned linnuliigid on siiski kohastunud tulema toime ka kõige karmimates oludes ning veedavad kogu aasta pesitsuspaiga läheduses.

Esimene kindel tõestus, et paljud linnud tõesti rändavad ja läbivad väga pikki vahemaid, tuli üsna ootamatul viisil. Nimelt leiti 1822. aas-

Foto: Connor Long / Wikimedia Commons

Põhja-Ameerikas elav uni-öösorr teeb nädalaid või isegi kuid kestva taliuinaku

tal Saksamaalt valge-toonekurg, kelle kaelast oli läbi lastud vibunool. Seda lähemalt uurides selgus, et vibunool pärineb Aafrika mandrilt. See leid

Ilmselt ei suuda inimkond kunagi päris lõpuni lahti mõtestada lindude rände keerulist olemust.

aitas esimest korda tõestada, et linnud võtavad ette rändeid.

Sealtpeale on meie teadmised rändest pidevalt täiustunud. Murranguliseks võib pidada moodust lunde rõngastada, mida on tehtud juba 120 aastat, ning möödunud sajandi teisel poolel lisandunud määrgistamist saatjatega. Sellest hoolimata võib üsna julgelt öelda, et ilmselt ei suuda inimkond kunagi päris lõpuni lahti mõtestada lindude rände keerulist olemust.

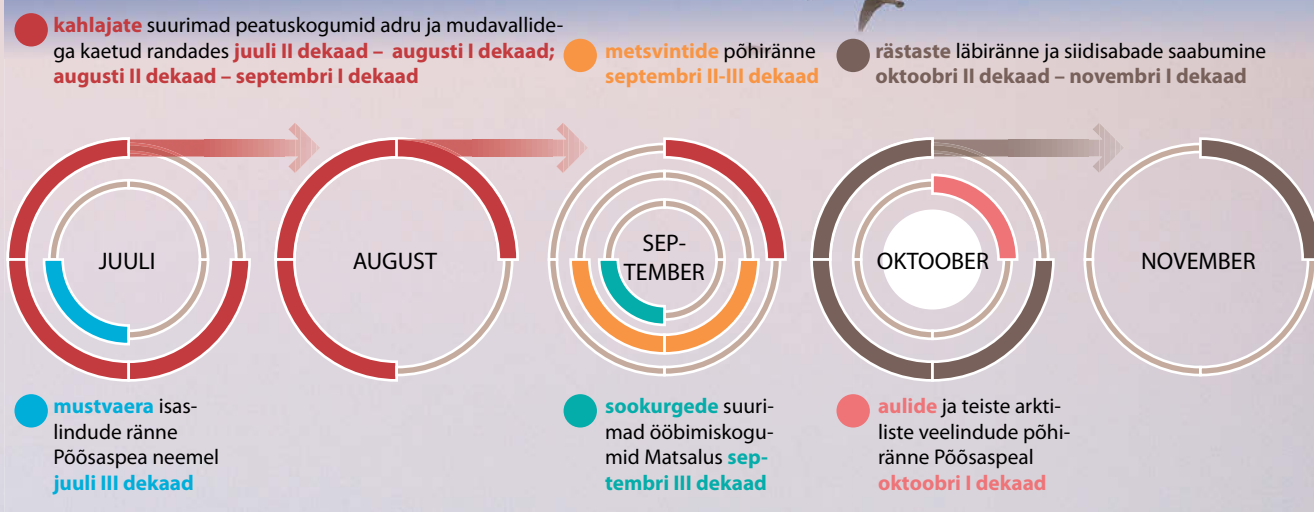
Rände ajastamine. Paljud inimesed küsivad sügise hakul ornitoloogide käest, kas lindude ränne on sel korral varasem või hoopiski hilisem, lootuses kuulda ennustust, milliseks võivad kujuneda eeloleva talve ilmad. Olgu talve- või sügisilmad millised tahes, linnud rändavad suuresti ikka omasoodu.

Lindude rände ajastus on välja kujunenud aastasadade jooksul. Nii mööduvad mustvaeraste pikad rändeahelikud meie rannikust ikka juuli teisel poolel ja sookurgede rände kõrghetk jääb ikka septembri viimasele dekaadile.

Foto: Sven Začek

Sügisrände kõrghetked

Rände ajastusele avaldab mõju öö ja päeva pikkuse muutumine, toidu kättesaadavuse halvenemine ning madalam õhutemperatuur. Täpset ajastust võib veel mõjutada lindude pesitsusedukus. Osa linde sätib ebaõnnestunud pesitsemise korral end teele varem. Ja muidugi mängib rände ajastusel suurt rolli ilm. Pikal teekonnal kulub palju energiat ja nii valitakse rändeks võimalikult soodsad ilmastikuolud. Ebasoodsate ilmastikuolude, röövlindude ja kiskjate või inimtekkeliste põhjuste (klaasaknad, tuulepargid, liiklus jms) tõttu saab teel palju linde hukka.

Soe sügis, talv või varakevad avaldab lindude lahkumisele või tulekule siiski mõju. Ennekõike puudutab see lühimaarändureid, kes talvitavad Euroopas. Lindudel, kelle talvitusala paiknevad Aafrikas või Kagu-Aasias, ei ole infot meie ilmaolude kohta. Nii peavad nad lähtuma tavapärasest rändeajast.

Seda, mismoodi lühimaarändurid rändega viivitavad, nägime hästi muluse olematu talve tõttu. Jäätumata siselähed võimal-

dasid paljudel luikedel, laukudel, uju-partidel ja teistel veelindudel veeta talve siin, sest toit oli hästi kättesaadav. Soojemal talvel on kiivita-

Rändavad võotsaba-vigled võivad vahepeatusega lennata üle 10 000 kilomeetri. Need linnud on Eesti rannikul küllaltki tavalised läbिरändajad aprillis-mais ja juulist kuni septembrini. Head vaatluskohtad on Häädemeeste-Võiste rannik, Matsalu rahvuspark (Haeska, Põgari), Väike väin ja Sörve poolsaar

Keda võib kohata? Iseloomulikumad liigid

Arvud käivad üksnes sügisrände kohta

rändel
peatuvad
linnud

läbirändel
olevad
linnud

Põõsaspea neem on eeskätt parim paik arktiliste veelindude sügisrände jälgimiseks. Selleks et jõuda vaatluskohta, tuleb sõita läbi Spithami küla kuni neemtipuni. Arktiliste veelindude sügisränne tipneb septembri viimasel ja oktoobri esimesel dekaadil.

Põõsaspea neem

mustvaeras	925 000
aul	340 000
valgepõsk-lagle	300 000
viupart	120 000
tõmmuvaeras	67 000

Pakri neem sobib eelkõige arktiliste liikide rände vaatlusteks sügisel. Tasub sõita Paldiski linnast läbi Pakri poolsaare tippu; auto saab jätta tuletorni lähedal parklasse.

Rohu-
neeme

Pakri neem

Ristna lõunaneem

on Hiiumaa parim rändevaatluspaik, kõige sobivam on Ristna sääre ehk lõunapoolne neem. Eelkõige võib Ristna lõunaneemel jälgida arvukat arktiliste veelindude rännet.

Ristna neem

Silma LK

viupart	25 000
lauk	10 000
sookurg	7000
tuttvart	6000
hallhani	2000

Käina laht

viupart	10 000
valgepõsk-lagle	8000
lauk	2000

Puise nina

Puise nina on tähtis teemärk paljudele maismaalindudele. Kõige parem on linde jälgida Puise nina bussipeatuse katusele rajatud vaateplatvormilt. Sügisel on Puise ninal isearanis arvukas tihaste, rähnide, tuvide, pasknäärde, mänsakute ja sookurgede ränne. Kevadel võib näha rändamas arktilistel aladel pesitsevaid veelinde.

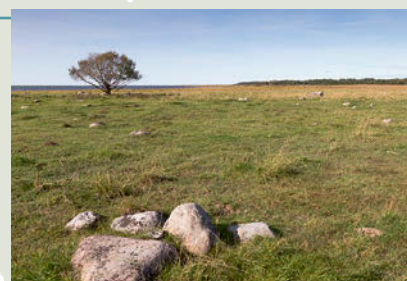
Puhtu on ajalooliselt üks kuulsamaid rändevaatluspunkte. Kevadrände ajal toimib Puhtulaid arktilistele veelindudele pudelikaelana. Virtsu on sügisel parim paik jälgimaks sookurgede rännet. Pärast Virtsut sookurgede ränne hajub.

Puhtu

Matsalu laht

valgepõsk-lagle	100 000
sookurg	30 000
hallhani	5000
punapea-vart	5000

Lao nina

Kihnu lõunatipp

metsvint	850 000
siisike	110 000
põhjavint	40 000
sookurg	15 000
raudkull	5500

Kihnu saarel tasub muu hulgas käia värvuliste hulgirände ja röövlindude rände pärast. Vaatluseks tuleks valida saare lõunatipp tuletorni juures. Sügisrändel koondub enamik röövlindude Kihnu tihedamalt kui Sõrve.

Kihnu

Sõrve sääre

Sõrve säärele on kõige otstarbekam minna sügisel. Tasub minna tuletorni lähedale.

Värvuliste kevadrännet koondab kõige paremini Salme. Loode tuletorn on parim koht sügisrände vaatlusteks.

Sõrve sääre

metsvint	2 mln
põhjavint	150 000
raudkull	5 000
sookurg	15 000

Kabli linnaajama kõrval paiknevast tornist on kõige parem teha rändevaatlusi. Sügisel, augusti keskpaigast kuni novembri alguseni, tasub jälgida ka lindude röövastamist. Ent linde röövastavaid ornitolooge ei tohi häirida.

Kabli

metsvint	1 mln
rasvatihane	150 000
sinitihane	50 000
põialpoiss	25 000

Lahemaa RP

sookurg

5500

Foto: Sven Začek

Rohuneeme ulatub kaugele Soome lahte ja on koos Aegna saarega värvuliste hea teetähis. Kevadrännet on hea jälgida Rohuneeme muulil. Sügisrännet tasub jälgida poolsaare idaküljel Suur-Ringtee ja Kivineeme tee ristmiku lähedal asuval rannal.

Lao nina piirkonda koondub sügisrändel värvulisi, tuvisid, sookurgi ja röövlindude. Parim vaatluskoht on umbes kilomeeter enne Munalaia sadamat. Kõige põnevam rändevaatluste aeg on septembri viimane ja oktoobri esimene dekaad. Sellesse ajavahemikku jäävad mitmete värvuliste, röövlindude ja kaelustuvi hooaja parimad rändepäevad.

Võrtsjärv

väikekoskel 4000

tuttpütt 600

Mehikoorma

metsvint 3,5 mln

kaelustuvi 30 000

raudkull 1000

Mehikoorma

Mehikoorma, mis asub Lämmijärve kitsaimes kohas, on Venemaal pesitsevatele röövlindudele parim Peipsi ületamise koht. Mehikoormasse koondub värvuliste, eriti metsvintide hulgiränne. Parem on rännet jälgida Venemaa poolel Pnjo vo neemel.

Põõsaspea neeme tippu on avalikuks kasutamiseks rajatud väike vaatlushoone, mis kehvema ilma korral pakub tuule- ja vihmavarju.

Fotod: Helar Laasik

Parimad rändevaatluspaigad ja suurimad rändlindude koondumise kohad

Geograafilise asendi ja liigendatud rannajoone tõttu on Eestis palju häid kohti, kust saab vaadelda lindude rännet. Enim rändevaatluskohti asub Eesti läänepoolses osas. Ida-Eestis pakub Peipsi rannik häid võimalusi jälgida sügisel eeskätt värvuliste rännet.

Foto: Mati Kose

Foto: Mati Kose

Raudkullide ränne on kõige arvukam septembri lõpus ja oktoobri alguses

jad, põldlöökesed ja hallhaned Eestis kohal juba veebruari keskel. Pakasega kohtame neid alles märtsis.

Neid, kes sügisel rändega viivitavad ja kevadel sellega ruttavad, on siiski ka lühimaarändurite hulgas küllaltki väike osa lindude kogupopulatsioonist. Suurte külmade äraootamine on seotud paraja riskiga: äralennuga võib minna liiga kiireks ja talvitus-aladele ei pruugigi jõuda. Kogu asurkond ei saa sellist riski võtta.

Päeval või öösel. Linnud jagunevad päeva- ja ööranduriteks: osa lendab ööpimeduses ja osa päevalgalges. Leidub ka selliseid linde, kes võivad rännata nii päeval kui ka öösel.

Öösel rändavad peaaegu kõik öise aktiivsusega linnud, näiteks kakud ja öösorr. Peale selle on öine ränne omane väga paljudele värvuliste, nagu põosalinnud, roolinnud, kärb-

Seda, mismoodi linnud ikkagi täpselt orienteeruvad, ei oska isegi teadlased veel igas mõttes selgitada.

senäpid, rästad ja punarinnad. Ka mõned veelinnud ja kahlajad lendavad teise paika öötundidel, kuid enamik neist lendab siiski ka päevalgalgal.

Päevarändurite hulka kuuluvad näiteks kõik päevaröövlinnud: pistrikud, viud, harksabad ja kotkad. Nad kasutavad lendamisel energia kokuhoidmiseks tõusvaid õhuvoolusid, mida öötundidel pole. Päeval võib rändamas näha veel palju värvulisi, näiteks vintse, tihaseid, põialpoisse ja pääsuke. Rannikul silmame valgusel ajal rändel ka rohkesti veelinde, kajakaid, tiire ning kahlajaid.

Miks osa linde ikkagi ööpimeduses lendab? Öörandel on nimelt hulk eeliseid, millest päevarändurid osa ei saa. Esimene suur eelis on väiksem tõenäosus langeda mõne kiskja või röövlinnu saagiks. Päevalgalgal jahivad raudkullid ja isegi suured kaja-

Foto: Uku Paal

Mustlaglesid näeb sügisrändel eelkõige Loode-Eesti rannikul ja läänesaartel

kad rändel olevate väikelindude parvi. Ööränne on lindudele üldjuhul ka väiksema energiakuluga. Öösel on õhu tihedus väiksem ja enamasti on ka tuulevaiksem. See kõik aitab lennates energiat säästa.

Kõige muu kõrval võimaldab öine rändamine lindudel kergemini energiavarusid taastada. Öösel lennatakse ja hommikuks maandutakse mõnesse kohta, kus valgel ajal kogutakse rasvavaru, et hiljem teekonda jätkata. See on võimalik seetõttu, et lindude unevajadus on rändeperioodil väiksem. Pealegi saavad linnud magada ka õhus, tehes seal mikrouinakuid, mille ajal on üks ajupoolkera ärkvel ja teine puhkab.

Mõistatuslik orienteerumine. Paljude meelest on üsna müstiline, kuidas linnud ikkagi jõuavad oma talvituskohta ja kevadel taas täpselt õigesse kohta tagasi, seejuures ilma mingi kompassi, kaardi või navigatsiooniseadmeta.

Võiks ju arvata, et see oskus õpitakse vanematelt. Tõepoolest, osa linde rändab koos kogenud vanalindudega. Mõned linnud on koguni sõltuvad oma esimest rännet ette võttes vanalinnust, sest vajavad selle läbitegemiseks vanematelt lisatoitu. Nii toimetavad näiteks räusad, kes üksi ei suuda piisavas koguses toitu püüda.

Pesakonniti rändab teisigi linde,

näiteks sookured, luigid ja haned. Aga väga palju linde on rändetee-konnal hoopiski teisel ajal kui nende vanemad. Ja võtame käo. Ta pole ju oma vanemaid isegi mitte näinud, kuid ometi jõuab ta takistusi ületades Aafrikasse kohale. Samuti hulk linde, kes rändavad üksikult, mitte suurtes parvedes.

Seda, mismoodi linnud ikkagi täpselt orienteeruvad, ei oska isegi teadlased veel igas mõttes selgitada. Küll on teada, et lindudel aitavad orienteeruda tähed, Päike, Kuu ja allolev maastik. Kahtlemata on väga olulisel kohal Maa magnetväli, mida linnud tajuvad. Selle tähtsust on teatud pikka aega, kuid kind-

Sookurgede rändeteel on Eesti lahknemiskoht. Sügisel rändavad Eestis pesitsevad või siit läbi rändavad sookured koguni kolme suunda, kasutades Lääne-, Kesk- või Ida-Euroopa rändeteed

lasti ootab ees veel palju põnevaid avastusi.

Maa magnetvälja aitab lindudel tajuda mitu organit. Näiteks sisaldab lindude sisekõrv imeväikese koguse musta rauamaaki ehk magnetiiti. See on ilmselt piisav, et tajuda Maa nõrka magnetvälja ning seeläbi toimida navi-

Mõnel liigil võib talvitusala valik oleneda ka linnu soost või vanusest.

geerimisel otsekui kompass. Ja mis eriti üllatav: linnud kasutavad rändel orienteerumiseks ilmselt ka oma nokka.

Kuhu meie linnud rändavad? Nii nagu igal linnul on oma laul, erinevad ka eri lindude talvituspaigad.

Mõned linnud jäävad talvitama üsna Eesti lähedale, näiteks suur osa veelinde püüab leida talvituspaiga Läänemere piirkonnas ja Taani väinades. Ka osarändurite, nagu tihased ja põialpoisid, teekond pole

enamasti kuigi pikk. Ehkki mõned meil märgistatud tihased on rännanud talveks isegi Prantsusmaale, jääb suur osa neist siiski Kesk-Euroopasse või koguni Baltimaadesse. Ent mõned linnuliigid võtavad igal aastal ette tuhandete kilomeetrite pikkuse teekonna.

Üldjoontes rändab enamik linde sügisel Eestist edela või lõuna poole ning jääb talvitama Euroopasse või Aafrikasse. Mustal mandril talvitab suur osa putuktoidulistest värvulitest, aga ka näiteks valge-toonekured, väike-konnakotkad ning kalakotkad ja rukkiräägud.

Vähesed Eestis pesitsevad linnuliigid talvitavad hoopiski Kagu-Aasias. Niimoodi toimivad aed-roolind, nõlvalehelind, karmiinleevike, väiketüll ja väike-käosulane.

Isegi sama liiki lindude talvitusalaad võivad sootuks erineda. See on hästi tõestatud meie sookurgede najal. Nii on saatjatega varustatud lindude põhjal teada, et Eestist läbi rändavad sookured jagunevad kolme

Foto: Uku Paal

Herilaseviu asutab end sügisrändele augusti lõpus, viimaseid isendeid võib kohata oktoobri alguses

talvituspiirkonna vahel (vaata teabegraafikat lk 16–17). Nad valivad Lääne-Euroopa, Kesk-Euroopa või Ida-Euroopa rändetee.

Esimene seltskond jääb talvitama maa-alale, mis ulatub Põhja-Saksamaast (umbes 1000 km) kuni Hispaaniani (3000 km). Kesk-Euroopa rändeteed kasutavate sookurgede tähtsaimad talvitusladad paiknevad Itaalias ja Horvaatias. Pikima teekonna võtavad ette Ida-Euroopa rändeteel lendavad sookured, kes veedavad talvekuud Etioopias, mis jääb meist umbes 6000 km kaugusele. Mõnel liigil võib talvituslade valik oleneda ka linnu soost või vanusest.

Sookurgede rändetee ei ole kaugeltki kõige pikem. Piki rannikut Aafrika lõunatippu ning isegi Antarktikasse lendavate randtiirude teekonna pikkus võib ulatuda isegi üle 20 000 km.

Kuidas ja millal vaadelda rännet?

Lindude rände jälgimine pakub väga

Foto: Karl Adami

Sügisel asuvad rändetele ka põialpoisid

suure looduselamuse. Kümnete või koguni sadade tuhandete lindude möödumine vaatluskohast vaid mõne tunni jooksul on hetk, mis sööbib iga loodushuvilise mällu väga eredalt.

Nagu eespool mainitud, ei saa me kõigi lindude rännet silmaga vaadata, sest see võib toimuda pilkses pimeduses. Ka päeval lendavad mõned linnud niivõrd kõrgel, et neid ei leia taevast isegi hea optikaga. Siiski saab

Tarvo Valkeri

“Kuidas saada linnuvaatlejaks?”

NÜÜD MÜÜGIL!

Saadaval Huvitava Bioloogia Kooli e-poes, Eesti Ornitoloogiaühingus ning raamatukauplustes üle Eesti.

Körkja-roolinde kohtab kõige arvukamalt kevaditi ja sügiseti, kui kohal on nii meie isendid kui ka läbirändajad. Umbes 12 grammi raskune lind peab rändel ületama ulatusliku Sahara kõrbe

suurt osa valgel ajal rändavatest lindudest kenasti vaadelda.

Meil on suur privileeg elada paljude lindude olulise rändetee ääres, mistõttu saame lindude arvukat liikumist jälgida igal kevadel ja sügisel. Seejuures rändavad meie laiuskraadidel isegi need linnud, keda võime kohata aasta ringi. Sügisel asuvad rändeteele tuhanded tihased, põialpoisid ja isegi varesed.

Lindude ränne ei ole sama aktiivne kogu valge aja. Üldiselt on ränne kõige hoogsam varahommikul. Seejuures võib selge ilmaga näha väga arvukat rännet juba enne päikese tõusu. Koidikule järgneval paaril tunnil on üldjuhul rände kõrghetked, kuid olenevalt päevast ja kohast võib

Meil on suur privileeg elada paljude lindude olulise rändetee ääres.

see mõneti erineda. Suvel ja ka hiliskevadel võib suure elamuse pakkuda öhtune rändevaatlus, mis tuleks ette võtta mõni tund enne päikese loojangut.

Lindude sügisränne hakkab pihta juba siis, kui meie alles esimesi suvemõnuseid naudime. Mitmete kahlajate emaslinnud käivad pesituslal üksnes selleks, et muneda. Haudumine ja poegade eest hoolitsemine jääb hoopiski isaslindude hooliks. Nii võtavad suurkoovitajad või

tumetildrid rände talvitusaladele ette juba jaanipäeva paiku.

Peale kahlajate asuvad juulis teele ka paljude partide isaslinnud. Väga mitmekesine rändeaeg on septembri keskpaigast oktoobri keskpaigani. Talvepakase saabudes lahkub osa linde detsembris ja isegi jaanuaris.

Lindude ränne koondub kindlates kohtades. See on tingitud asjast, et nad armastavad lennata harjumuspärase maastiku kohal. Nii tahavad veelinnud lennata vee kohal, maismaalinnud seevastu pigem maismaa kohal. Suuremad veealad on maalindudele oluline rändetaktistus, seetõttu püüavad paljud linnud veevälja ületada võimalikult kitsa koha pealt. Nõnda koondub ränne arvukamalt selliste poolsaarte juurde, mis ulatuvad pikalt merre, või kitsastesse väinadesse. Ka merelinnud koonduvad siin kitsamale alale, kus neid on parem vaadelda. Eestis on kõige rohkem häid rändevaatluskohti lääne- ja põhjarannikul ning läänesaartel.

Häid rändevaatluskohti võib leida artikli juures olevalt kaardilt. Põnevaid rändevaatluselamusi kõigile lugejatele! ■

- Ellermäa, Margus 2018. Kabli kevadränne 2018. aastal. kabli.nigula.ee/images/aruanDED/Ellermäa_2018_Kabli_kevadränne_2018_v2.pdf.
- Ellermäa, Margus; Lindén, Andreas 2020. Sügisränne Põõsaspeal 2019. aastal. – *Hirundo* 33: 1–29.
- Helm, Barbara; Gwinner, Eberhard 2006. Migratory Restlessness in an Equatorial Nonmigratory Bird. – *PLoS Biology* 4 (4). doi.org/10.1371/journal.pbio.0040110.
- Kumari, Eerik 1975. Lindude ränne. Valgus, Tallinn.
- Leito, Aivar; Ojaste, Ivar; Sellis, Urmas 2011. Eesti sookurgede (*Grus grus*) rändetee. – *Hirundo* 24: 41–53.
- Mouritsen, Henrik; Ritz, Thorsten 2005. Magnetoreception and Its Use in Bird Navigation. – *Current Opinion in Neurobiology* 15 (4): 406–414.
- Newton, Ian 2010. Bird migration. Collins.
- Pettay, Timo (toim.) 2014. Viron linnud: hainvannot 1990–2010. Viron Lintuseura.
- Valke, Tarvo 2016. Eesti lindude ränne. Varrak, Tallinn.
- Artikli koostamisel on kasutatud ka andmebaasi PlutoF (e-Elurikkus) ja Trektellen.

Tarvo Valke (1984) on vabakutseline ornitoloog ja mitme linnuraamatu autor.